

Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning (SOU 2022:34)

Friskolornas riksförbund (förbundet) har getts möjlighet att lämna synpunkter på förslag i rubricerat betänkande och får anföra följande.

Förbundets sammanfattande synpunkter

Utredningen har lämnat några förslag och ett flertal bedömningar som avser utveckling av användningen av yrkespaket på introduktionsprogram, studie- och yrkesvägledningen, beslut om förlängd undervisning samt hur övergången till komvux kan underlättas. Allt i syfte att få fler elever att nå målen med sin utbildning. Utredningens övergripande syfte har varit omfattande, att få fler elever att nå målen med sin utbildning, men de områden där konkreta förslag kunnat lämnas har varit begränsade. Ett flertal tidigare utredningar med motsvarande syfte har under årens gång lämnat förslag i liknande syften och förhoppningsvis kanske några av de nu aktuella förslagen kan leda till ytterligare steg på vägen, bland annat då lagstiftning förtydligas. Förbundet vill dock understryka vikten av att åtgärder vidtas redan i grundskolan för att se till att färre elever lämnar grundskolan utan behörighet till gymnasiet. Det handlar om att tidigt fånga upp elever som riskerar att inte klara behörighetskraven, men det handlar också om att det finns en studie- och yrkesvägledning i grundskolan som tydliggör vilken kompetens som krävs för att den enskilda eleven ska kunna förverkliga sitt yrkesval. Individens motivation är helt avgörande för att hen faktiskt ska fullfölja sin gymnasieutbildning.

Förbundet ställer sig positivt till flera av förslagen, som i vissa delar handlar om förtydliganden av vad som redan i dag gäller. Förbundet delar också flera av utredningens bedömningar där vi bland annat lyfter några viktiga frågor som behöver utredas vidare och landa i mer konkreta och verkningsfulla förslag. Ett samlat grepp inom flera områden behöver dock tas, bland annat vad särskilt vad gäller tidiga insatser i skolan och samverkansfrågor som är några delar i den komplexa frågan.

Förbundets synpunkter på utredningens förslag

Förbundet lämnar synpunkter på flertalet förslag samt ett urval av bedömningar som nedan framgår under respektive kapitel och avsnitt. Förbundet avstår i övrigt från synpunkter.

Kapitel 5 Yrkespaket – en möjlig väg till arbete för vissa elever på introduktionsprogram

Avsnitt 5.6.1 Yrkespaketets roll i gymnasieskolan behöver förtydligas

Utredningens bedömning:

Skolverket bör få i uppdrag att i samråd med de nationella programråden tydliggöra hur nationella yrkespaket kan användas inom gymnasieskolans introduktionsprogram. I detta arbete ingår att klargöra skillnaden i ungdomars anställningsbarhet efter utbildning enligt nationella yrkespaket respektive nationella yrkesprogram.

Förbundet delar utredningens bedömning mot bakgrund av vad som framkommit i samråd med huvudmän och branschföreträdare. En översyn är viktig för en satsning på sammanhållna utbildningar i form av yrkespaket inom gymnasieskolans yrkesprogram med ökad tydlighet om utbildningsvägar för eleverna, att de kan utgöra valbara alternativ vid gymnasieantagning.

Avsnitt 5.6.3 Åtgärder för att öka kunskapen om yrkespaket

Utredningens bedömning:

Skolverket bör ges i uppdrag att på nytt implementera möjligheten att erbjuda nationella yrkespaket inom gymnasieskolans introduktionsprogram i syfte att öka kunskapen bland huvudmän, rektorer, studie- och yrkesvägledare, elever och arbetsgivare. Utredningen bedömer att detta uppdrag med fördel kan inrymmas i mer omfattande stöd vad gäller utformning och utveckling av introduktionsprogram.

Mot bakgrund av utredningens beskrivning av den varierande kännedomen och användningen av yrkespaketen delar förbundet utredningens bedömning. I grunden handlar det om ökad likvärdighet och kan ge fler elever som så behöver nya möjligheter. Det är därför motiverat att ge Skolverket i uppdrag att genomföra förnyade implementeringsinsatser och utveckla stödet till samtliga berörda.

Avsnitt 5.6.4 Definition av yrkespaket på introduktionsprogram**Utredningens förslag:**

I enlighet med regeringens proposition 2021/22:159 om införande av en definition i skollagen av sammanhållna yrkesutbildningar i komvux ska det införas en motsvarande reglering för introduktionsprogram enligt följande.

Kurser som är relevanta för ett yrkesområde kan kombineras till en sammanhållen yrkesutbildning som erbjuds på introduktionsprogram. Utbildningen ska kunna utformas som en nationell sammanhållen yrkesutbildning eller vara utformad av en huvudman. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska få meddela föreskrifter om vilka sammanhållna yrkesutbildningar som ska vara nationella och vilket innehåll dessa ska ha.

En del av utbildningen i en sammanhållen yrkesutbildning ska genomföras som arbetsplatsförlagt lärande. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska få meddela föreskrifter om minsta omfattning av det arbetsplatsförlagda lärandet och om undantag från kravet på arbetsplatsförlagt lärande.

Förbundet tillstyrker utredningens förslag om att tydliggöra yrkespaketets roll i gymnasieskolan, vilket kan leda till ökad tydlighet för alla berörda. En satsning på sammanhållna utbildningar i form av yrkespaket är positivt och de kan också utgöra valbara alternativ vid gymnasieantagningen för berörda elever samt därmed tydligare utbildningsvägar. Vid översyn och tydliggörande av utformningen, både omfattning och innehåll, behöver också frågan om anställningsbarhet särskilt beaktas. Ett tydliggörande av elevers möjligheter att komplettera studierna med ytterligare kurser och kunna få en yrkesexamen behöver underlättas, vilket även framhålls i utredningen. Det behöver vara tydligt, såväl i omfattning som i innehåll, om ett yrkespaket kräver kompletterande utbildning på komvux för att kunna leda till en anställning.

Vid översynen och tydliggörandet behöver man även i nästa led även för elever och alla berörda vara tydlig om alla de olika utbildningar som finns på ett samlat sätt, vad som gäller för dessa, och som ovan angetts hur elevernas fortsatta möjligheter ser ut. En övergripande och samlad information för elever. Det riskerar annars att bli förvirrande med yrkesprogram, yrkespaket inom introduktionsprogrammen, lärlingsutbildningar samt yrkespaket inom ramen för lärlingsliknande utbildningar på arbetsplatser.

Kravet på arbetsplatsförlagt lärande är i dag inte reglerat för yrkespaketen på introduktionsprogrammen. Det är dock positivt att en minsta omfattning av apl föreskrivs då det är en viktig del i utbildningen för att eleverna ska få tillräckliga yrkeskunskaper i syfte att bli anställningsbara. Här finns dock andra viktiga hänsyn att beakta avseende elevers olika behov, särskilda behov och förutsättningar. Även de reella förutsättningarna att ordna med apl-platser som varierar och kan vara svåra att få till runt om i landet och beroende på olika branscher. En fråga att ta med i det fortsatta arbetet är hur incitamenten kan öka för att arbetsgivare ska ta emot elever för lärande på arbetsplatser.

Särskild synpunkt om yrkesintroduktion

Frågan om ökad tydlighet för eleverna gäller även en elevs möjlighet att få sin yrkesintroduktion på en fristående skola. Även här behövs förändrade regler med hänsyn till elevperspektivet. Enligt nuvarande regelverk för yrkesintroduktion är det i praktiken upp till varje kommun att avgöra om elev får gå utbildningen i en fristående skola oavsett elevens önskan. Det beror på att regleringen bygger på en överenskommelse om det bidrag som ska utgå för elevens hemkommun. Om en överenskommelse inte träffas behöver den fristående huvudmannen inte ta emot eleven. Dessa regler fungerar olika runt om i landet. Dessvärre är det inte ovanligt att kommuner inte önskar diskutera en överenskommelse över huvud taget, utan har som utgångspunkt att eleven bäst får sin utbildning i kommunens regi. Här tillmäts inte elevens egna önskemål någon betydelse, vilket inte är rimligt. Frågan behöver tas om hand så att utbildningen hos en fristående skola blir reellt sökbar för eleverna. Därtill behöver reglerna om skolpeng för eleven ses över och bör inte som nu bygga på en överenskommelse mellan hemkommunen och fristående huvudmannen. Det kan inte få vara upp till respektive kommun att fritt välja huruvida man vill komma överens om ersättningen eller ej. Lagstiftningen har resulterat i att elever kommer i kläm. Motsvarande problem vad gäller överenskommelser om ersättning finns även för språkin introduktion. Här behövs en översyn och förändrade regler så att det blir en likvärdig hantering.

Avsnitt 5.6.5 Ökad tydlighet kring dokumentation och bättre förutsättningar för uppföljning**Utredningens bedömning:**

- För att synliggöra erhållna yrkeskompetenser efter genomgången yrkespaket bedömer utredningen att Skolverket bör föreskriva hur elevers utbildning enligt de nationella yrkespaketen ska dokumenteras i den individuella studieplanen. Föreskriften om utformningen av gymnasieintyg efter introduktionsprogram ska även ange slutförd utbildning enligt ett nationellt yrkespaket.
- Skolinspektionen bör genomföra en kvalitetsgranskning av användningen av individuella studieplaner på introduktionsprogram.
- Skolverket bör inom ramen för sitt instruktionsenliga uppdrag utveckla statistik om resultat efter utbildning på nationella yrkespaket. Syftet med utvecklingen är att bidra till ökad kunskap om i vilken mån eleverna når målen med dessa utbildningar. Statistiken kan även ingå som underlag för utvärdering av de förändringar som utredningen föreslår gällande yrkespaketets roll i gymnasieskolan.
- Skolverket bör inom ramen för sitt instruktionsenliga uppdrag utveckla statistik om sysselsättning efter utbildning i gymnasiesärskolan och överväga framställning av statistik om elevers betyg i gymnasiesärskolan.

Förbundet har inga synpunkter på bedömningen.

Avsnitt 5.6.6 Yrkesutbildning på introduktionsprogram och i gymnasiesärskolan ska ingå i samverkan i lokala samråd**Utredningens förslag:**

Gymnasieförordningens 1 kap. 8 § ska utvidgas så att samverkan mellan skola och arbetsliv i lokala programråd även ska omfatta yrkesutbildning som anordnas på introduktionsprogram och i gymnasiesärskolan.

Utredningens bedömning:

Skolverket bör få i uppdrag att följa upp arbetet i lokala programråd.

Förbundet tillstyrker utredningens förslag och delar också bedömningen. Samverkan mellan skola och arbetsliv är viktigt för att elever ska kunna praktisera och få kontakt med olika branscher inom ramen för det arbetsplatsförlagda lärandet. De lokala programråden fyller här en viktig funktion, i synnerhet då det kan vara svårt att ordna apl-platser för elever på introduktionsprogram och i gymnasiesärskolan. Förslaget är därför positivt och kan förhoppningsvis ge eleverna bättre möjligheter i detta avseende.

När det gäller Skolverkets uppdrag instämmer förbundet, då det är bra med en samlad bild av hur arbetet i dessa fungerar för alla berörda parter.

Avsnitt 5.6.7 Ytterligare reglering av introduktionsprogrammen bör utredas**Utredningens bedömning:**

Behovet av ytterligare reglering av introduktionsprogrammen bör utredas i syfte att skapa en tydligare struktur för utbildningarna. Översynen bör omfatta frågor om tydligare renodling av de enskilda introduktionsprogrammets syften, införande av en nationell standard för möjliga mål för utbildningen på introduktionsprogram samt förenkling av regleringen av de dokument som utfärdas efter utbildning.

Förbundet ställer sig tveksam till bedömningen. Att utveckla funktionen är positivt, men till syvende och sist handlar introduktionsprogrammen om individuella anpassningar utifrån elevernas olika behov. En uppstyrd stram reglering kan leda till att det friutrymmet går förlorat.

Förbundet får dock hänvisa till det som ovan anförts under avsnitt 5.6.4 vad gäller behov av ändrad reglering i andra frågor som i dagsläget inte fungerar när elever önskar få utbildning som yrkesintroduktion eller språkin introduktion vid en fristående gymnasieskola.

Avsnitt 5.6.8 Hur utredningens förslag och bedömningar förhåller sig till riksdagens tillkännagivande om tvåårig yrkesskola

Utredningens bedömning:

Utredningens analys visar att det förekommer en underutnyttjad potential i användningen av yrkespaket på introduktionsprogram. Mot den bakgrunden har utredningen identifierat ett antal åtgärder som bör vidtas för att utveckla användningen. Därmed bedömer utredningen att det inte föreligger behov av att gå vidare med förslaget om inrättande av en tvåårig yrkesskola.

Förbundet anser att det är av vikt att bevaka utredningens bedömning att det inte finns skäl att gå vidare med förslaget om inrättande av en tvåårig yrkesskola. Visar det sig att det är en felaktig bedömning så måste frågan aktualiseras igen.

Kapitel 6 Underlätta övergångar mellan gymnasieskola och komvux

Avsnitt 6.6.1 Skyldighet att erbjuda avslutande vägledningssamtal

Utredningens förslag:

Ett avslutande vägledningssamtal ska erbjudas elever som avser att avsluta sin gymnasieutbildning i förtid och elever som riskerar att slutföra sin gymnasieutbildning utan att nå en examen eller behörighet till ett nationellt program. Även alla elever som avslutar gymnasiesärskolan ska erbjudas ett avslutande vägledningssamtal. Elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta vid ett sådant samtal.

Det ska av gymnasieförordningen framgå vilken information eleven ska få vid ett avslutande vägledningssamtal.

Utredningens bedömning:

Skolverket bör få ett uppdrag att ta fram stöd till huvudmän och skolor om genomförande av de avslutande samtalen samt följa upp utfallet av införandet.

Förbundet tillstyrker utredningens förslag om avslutande vägledningssamtal som kan fylla en viktig funktion, något som också sker i många fall redan i dag. Förslaget kan närmare ses som ett förtydligande av vad som redan i dag rimligen bör gälla. Förbundet har också tidigare tillstyrkt förslag om avslutande vägledningssamtal som lades fram i betänkandet Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar (SOU 2018:11).

För aktuella elever finns ett stort behov av att få tydlig information om vilka kunskaper de har och vad de saknar för en gymnasieexamen samt vilka vägar som finns för att slutföra sin gymnasieutbildning. Här blir även stödet som kan fås inom ramen för det kommunala aktivitetsansvaret en viktig del för att motivera elever. Förbundet instämmer i utredningens bedömning att vägledningssamtalet också är ett viktigt sammanhang att upplysa elever som läst yrkespaket om hur de kan bygga vidare på sin utbildning efter gymnasieskolan eller efter en tid i arbete.

Förbundet tillstyrker att det i förordning förtydligas vilka krav som ställs på den information som eleven ska få vid samtalet med hänsyn till ett likvärdighetsperspektiv, men vill också framhålla vikten av en balans vad gäller detaljeringsgraden.

Förbundet delar bedömningen att stöd kan behöva utarbetas i syfte att underlätta för huvudmän och skolor, även det i syfte att säkerställa kvaliteten i samtalen och för att stötta skolorna i hur samtalen kan organiseras och genomföras på bästa sätt.

Förbundet vill dock avslutningsvis understryka vikten av stöd och tidiga insatser i syfte att undvika att elever lämnar gymnasieskolan utan fullständiga betyg. Här är det också viktigt med en väl fungerande samverkan mellan olika aktörer för att förebygga avhopp, så även att få till stånd en väl fungerande samverkan och stöd för de unga som varken studerar eller arbetar. Förbundet ser också anledning att framhålla att det behövs åtgärder för att försöka mota bristen på studie- och yrkesvägledare samt även en översyn av utbildningen till studie- och yrkesvägledare. Utbildningsinnehållet behöver matcha de krav som lagstiftningen ställer, vilket särskilt gäller vid vägledning av elever som lämnar grundskolan utan att vara behöriga till gymnasieskolans nationella program, elever som studerar på gymnasieskolans introduktionsprogram samt elever som lämnar gymnasieskolan i förtid utan examen.

Avsnitt 6.6.2 Översyn av läroplaner och stöd till huvudmän gällande samverkan

Utredningens bedömning:

Skolverket bör se över skrivningarna i läroplanerna gällande samverkan mellan gymnasie- och gymnasiesärskolan och komvux i samband med nästkommande revidering. Skolverket bör även se över hur huvudmännen kan ges stöd i arbetet med att underlätta övergången till komvux för elever som inte når målen med sin gymnasieutbildning.

Förbundet har inga synpunkter på bedömningen.

Kapitel 7 Andra åtgärder – bättre förutsättningar inför gymnasievalet och större flexibilitet i vissa stödåtgärder

Avsnitt 7.3.1 Bestämmelsen om studie- och yrkesvägledning ska förtydligas

Utredningens förslag:

Bestämmelserna i skollagen om tillgång till vägledning ska tydliggöras. Det ska framgå att elever ska ha tillgång studie- och yrkesvägledning, att arbetet med studie- och yrkesvägledning ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå samt ske i samverkan med lärare och övrig personal. Det ska även tydliggöras att studie- och yrkesvägledningen ska vara en del av skolans kvalitetsarbete.

Utredningens bedömning:

Skolverket bör se över hur huvudmän och rektorer kan ges stöd i att kartlägga elevers behov och göra en nulägesanalys av hur arbetet av studie- och yrkesvägledning ska bedrivas samt hur studie- och yrkesvägledning kan inkluderas i det systematiska kvalitetsarbetet.

Förbundet tillstyrker utredningens förslag om förtydligande av skollagens bestämmelser om kraven på elevers tillgång till studie- och yrkesvägledning. Förbundet har även tidigare, i yttrande över betänkandet Framtidsval – karriärvägledning för individ och

samhälle (SOU 2019:4), framhållit vikten av en väl fungerande studie- och yrkesvägledning och behov av förtydligande. Det är viktigt att den ges ett större utrymme i skolans verksamhet och att den generella karriärvägledningen inleds redan i de lägre årskurserna. Det är även väsentligt att den individuella vägledningen inte begränsas till korta samtal med enskilda elever enbart inför val till gymnasiet, att arbetet med studie- och yrkesvägledning ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå samt ske i samverkan med lärare och övrig personal. Därtill vara en del av huvudmannens systematiska kvalitetsarbete.

Förbundet delar även bedömningen som i denna del lämnas då det kan finnas behov av ytterligare stöd för skolhuvudmän och skolor i de delar som anges.

Förbundet får dock även här påtala bristen på studie- och yrkesvägledare som inte förenklar situationen. Åtgärder behövs för att råda bot i kompetensförsörjningsfrågan här och i stort.

Avsnitt 7.3.2 Det behövs mer kunskap om stöd i gymnasieskolan

Utredningens bedömning:

Skolverket bör genomföra en kartläggning av de stödåtgärder som erbjuds i gymnasieskolan och se över förutsättningar för en regelbunden uppföljning. Skolinspektionen bör genomföra en kvalitetsgranskning av tillämpningen av stödbestämmelserna i gymnasieförordningen.

Förbundet har inga synpunkter på utredningens bedömning.

Avsnitt 7.3.3 Förlängd undervisning ska beslutas inom ett åtgärdsprogram

Utredningens förslag:

Det ska framgå av gymnasieförordningen att beslut om förlängd undervisning ska fattas inom ett åtgärdsprogram. Förlängd undervisning är en åtgärd som utgör särskilt stöd eftersom det krävs en pedagogisk bedömning samt att åtgärden kan vara varaktig och omfattande.

Utredningens bedömning:

Ersättning som eventuellt ska utgå för elever som beviljas förlängd undervisning bör utredas vidare.

Förbundet tillstyrker till förslaget, som i praktiken är ett förtydligande i lagstiftning av det som idag redan kan anses gälla och i många fall också görs, såvitt förbundet känner till. En kodifiering är dock bra med hänsyn till både rättssäkerhetsaspekten och elevperspektivet mot bakgrund av kraven på åtgärdsprogram och dess krav på uppföljning. Förslaget leder dock till tydlighet för alla och kan vara ett steg på vägen till att fler elever också når målen.

Förbundet delar också utredningens bedömning vad gäller ersättningsfrågan för förlängd utbildning och instämmer i utredningens beskrivning om att frågan hanteras olika av elevernas hemkommuner när beslut om förlängd undervisning har beslutats utifrån elevens behov. Problematiken har tidigare lyfts från förbundets sida och det är därför

mycket välkommet att utredningen lyfter fram den och landar i behovet av en översyn. Förbundet hade gärna sett att utredningen hade resulterat i förslag om en tydligt reglerad skyldighet för kommunerna, det hade varit önskvärt för såväl kommunala som fristående skolors del. Det kan inte, som i dag, få vara upp till kommunerna att välja huruvida ersättning ska utgå eller ej för denna åtgärd som utgår utifrån enskild elevs behov. Ytterst är det en angelägen likvärdighetsfråga.

Avsnitt 7.3.4 Förutsättningar för att bedriva distansundervisning

Utredningens bedömning:

Förutsättningar för att bedriva distansundervisning som särskilt stöd i gymnasieskolan bör ses över i syfte att utöka möjligheten för elever att få tillgång till detta.

Förbundet instämmer helt och fullt i utredningens bedömning. Förutsättningarna för att bedriva distansundervisning som särskilt stöd i gymnasieskolan är en mycket viktig fråga att se över. Det behöver också ske för grundskolans del. Gällande bestämmelser behöver skyndsamt ses över så att de i praktiken fungerar för alla de elever som behöver distansundervisning. Dagens reglering fungerar inte, ytterst är det elever som i slutänden blir drabbade. Elever som i dagsläget inte kan ges en fungerande skolgång utifrån sina särskilda behov på grund av dagens regelverk, elever som på grund av en dokumenterad medicinsk, psykisk eller social problematik inte kan delta i den ordinarie undervisningen.

Förbundet har tidigare framfört behoven och får än en gång understryka vikten av att huvudmännen ges möjligheter att utföra sådan undervisning för sina egna elever när så behövs. De relativt nya bestämmelserna om distansundervisning är alldeles för snäva och har resulterat i att det blivit så gott som omöjligt att beviljas godkännande av Skolinspektionen mot bakgrund av de krav som ställs i ansökan till myndigheten. Såvitt förbundet känner till har hittills ännu ingen fristående skola eller kommun erhållit ett sådant godkännande då Skolinspektionen har avslagit samtliga ansökningar, med undantag för Torsås korrespondensgymnasium. Vi menar att lagstiftningen inte möter de reella behoven och att det synes ha gått så långt att barnrättsperspektivet inte beaktas.

Förbundets uppfattning är att ett beslut om distansundervisning rimligen bör kunna fattas av huvudmännen själva utan föregående ansökan till Skolinspektionen. Förbundet vill därför understryka vikten av en reglering som ger utrymme för att eleverna kan ges distansundervisning av huvudmännen själva, av för eleven kända lärare på skolan, de som bäst känner eleven och hans behov tillsammans med skolans elevhälsa.

Ett beslut om distansundervisning ska förstås föregås av noggranna bedömningar och vara en yttersta åtgärd utifrån den enskilde elevens behov i syfte att ge hen en fungerande undervisning och förutsättningar att nå målen med utbildningen. Självfallet ska den undervisning som ges på distans också vara av god kvalitet. Här menar vi dock att såväl beslut som undervisningens bedrivande är sådana frågor som kan bli föremål för Skolinspektionens granskning inom ramen för tillsyn. Som läget nu är kommer elever runt om i landet i kläm på grund av befintlig snäv lagstiftning som omintetgör tillgång till distansundervisning.

Avsnitt 7.3.5 Möjligheter att få undervisning i komvux som gymnasieelev**Utredningens bedömning:**

Skolverket bör tydliggöra vilka möjligheter det finns för gymnasieskolor att samverka med komvux för att organisera s.k. samläsning för gymnasieelever som behöver läsa om en kurs, som ingår i elevens individuella studieplan.

Förbundet delar utredningens bedömning som syftar till att öka flexibiliteten och möjligheten för eleverna samt nyttja resurser bättre. Det kan dock, som utredningen också lyfter, bli frågor som behöver tittas närmare på i särskild ordning.

För Friskolornas riksförbund

Ulla Hamilton

VD

Mariette Denholt

Förbundsjurist